

Марія АЛЛУЙКО

кандидат економічних наук, директор ТОВ «Наукова установа «Тернопільський інститут наукових досліджень» (м. Тернопіль).

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУ ЗАГИБЛИХ РОСІЙСЬКИХ
ВІЙСЬКОВИХ В ГАЛИЧИНІ У 1914 Р.**

Події Першої світової війни залишили глибокий слід у житті народів, які опинилися в епіцентрі військових дій. Галичина, як територія, що перебувала на перетині інтересів різних імперій, стала ареною запеклих боїв між російськими та австро-угорськими військами. Одним із важливих аспектів цих подій стало формування культу загиблих військових, що мало глибоке ідеологічне значення для російської імперії, яка боролася за цей регіон.

Формування культу загиблих російських військових у Галичині у 1914 р. слід розглядати як частину більш широкого явища, що поєднувало в собі патріотичні настрої, релігійні обряди та імперські ідеї. Російська влада прагнула не лише вшанувати пам'ять своїх загиблих, але й використати ці заходи для закріплення впливу на місцеве населення. Тому вшанування загиблих набуло характеру масових церемоній, намагання збудувати меморіали і пам'ятники мало на меті зміцнення імперських амбіцій російської імперії в регіоні. Важливо простежити, як відбувалося формування цього культу, які заходи вживалися для вшанування пам'яті загиблих, та як ці дії відображали політичні та ідеологічні прагнення російської влади в Галичині на початку війни.

Значну роль у формуванні культу загиблих російських військових відігравала православна церква, яка активно підтримувала ідеологічні наративи імперської влади. Релігійні обряди, такі, як-от: панахиди та освячення місць поховань, не лише служили для вшанування пам'яті полеглих, але й використовувалися для пропаганди православної віри та російської державності серед місцевого населення, значна частина якого сповідувала греко-католицизм. Такі дії підкреслювали прагнення російської імперії не просто здобути військову перемогу, але й закріпити ідеологічний вплив на західних територіях.

Меморіальні споруди мали стати не лише місцями пам'яті, але й політичними інструментами, які демонстрували претензії росії на ці землі. Крім того, такі меморіали слугували зміцненню відчуття єдності між фронтовими солдатами та цивільним населенням, створюючи ідеал героїзму та самопожертви в ім'я батьківщини. Важливою складовою цього процесу було також використання засобів масової інформації та літератури для популяризації культу загиблих. Натомість російські газети, журнали та пропагандистські матеріали активно поширювали ідеї про героїзм загиблих солдатів, підкреслюючи їхню роль у захисті православної віри та імперських цінностей. Це сприяло формуванню образу загиблих не лише як військових жертв, але й як мучеників за віру та імперію, що мало важливе значення для мобілізації патріотичних настроїв серед російського суспільства та впливу на населення окупованих територій.

Губернатор Тернопільської губернії повідомляв начальників повітів про те, що братські могили воїнів, які «загинули на полі бою», піддаються руйнуванню передовсім за рахунок випасання худоби на пасовищах. З часом могили будуть, як йшлося у документі, предметом особливого догляду, «...на сьогодні ж доручаю начальникам повітів встановити над ними дерев'яні хрести і огородити...» (*переклад авторки*) [1, арк. 50–51].

Воєнний генерал-губернатор Галичини видав циркуляр, у якому йшлося про співпрацю структур воєнного відомства і цивільних організацій, які опікувалися військовими, які отримали поранення. На його думку, санітарним структурам значну допомогу надавав Червоний Хрест, всеросійський земський союз, які володіли розгалуженою мережею лікувальних закладів: дворянські, міські, купецькі та інші громадські структури та окремі особи, які «...присвятили свої засоби і сили святій справі допомоги...» (*переклад авторки*) [1, арк. 75].

Як вважав, генерал-губернатор, вказані організації мали можливість ефективно виконувати свої обов'язки лише у взаємодії з воєнними структурами. Влада зобов'язувала усіх допомагати пораненим медикаментами, перев'язувальними засобами, білизною, без будь-яких формальностей, за винятком надання розписки [1, арк. 75, 132–132 зв.].

Імператор російської імперії також зобов'язав усі структури допомагати пораненим солдатам і віддати належну шану пам'яті загиблих воїнам. Зокрема, в усіх приходських церквах планувалося подавати списки усіх загиблих, а на їх батьківщині – у громадських місцях, необхідно ставити пам'ятники у вигляді каплиць, хрестів, кам'яних плит тощо. Позаяк значна частина солдатів помирала від поранень, то передбачалося хоронити їх у кожному місті, містечку або іншому населеному пункті на визначених цвинтарях або на одній ділянці. На думку влади, з часом ці місця мали стати своєрідним пантеонами, обсадженими деревами, обнесені парканами, зі спорудженими каплицями і пам'ятниками. Братські цвинтарі мали нагадувати майбутнім поколінням про жертви «Великої Європейської війни» (*переклад авторки*) [Спр. 1, арк. 133].

Згадуване розпорядження необхідно було масово поширити серед населення з тим, щоб загиблих хоронили, за можливості, з військовими почестями, у братських могилах, на деяких із них ставилися хрести із зазначенням військових частин, у яких служили загиблі. Власне на це звертав особливу увагу і головнокомандувач армії Південно-Західного фронту, наголошуючи на «...належному догляді за могилами і кладовищами воїнів, що загинули в боях з ворогом...» (*переклад авторки*) [1, арк. 133 зв.].

Верховний начальник санітарної та евакуаційної частини, принц Олександр Ольденбургський пропонував заходи щодо асенізації місць боїв. Зокрема, він доручав начальникам повітів прийняти заходи, від них залежні, спільно із лікарями, ветеринарами, міською і сільською владою, об'їхати та оглянути місця колишніх стоянок військ і боїв, якщо ж там залишилися не прибрані тіла вбитих солдатів і трупи тварин, а також залишки «органічних нечистот», необхідно було приступити до прибирання території, причому тіла загиблих, похоронити в загальній братській могилі [арк. 225–225 зв.].

Для виконання робіт із прибирання планувалося залучити жителів найближчих населених пунктів, оплативши, за потреби, їх працю грошми. Усі місця, на яких залишилися різного роду нечистоти, очистити від них, закопати в яму і засипати хлором або вапном. Сухі залишки, які можуть горіти, спалити. При знайденні тіл солдатів і трупів тварин, заритих в ями та могили лише поверхово, поглибити місця поховання і дезінфікувати. Засоби для проведення дезінфекції могил і ям, якщо такі будуть відсутні на місцях, можна отримати у Львові, звернувшись до санітарно-воєнного інспектора. Для керівників, які проводитимуть асенізацію, подавався витяг з «Наставлення о порядкѣ погребенія убитыхъ на поляхъ сраженій и оздоровленія этихъ полей», затверджений начальником санітарної частини армії. Якщо на проведення асенізації потрібні були кошти, необхідно звертатися про їх надання [арк. 225 зв. – 226, 227–227 зв.].

Витяг з «Наставлення о порядкѣ погребенія убитыхъ на поляхъ сраженій и оздоровленія этихъ полей» [Спр. 1, арк. 228–228 зв.] складався із дванадцяти пунктів. 1. Для поховання вбитих, необхідно вибрати місце, віддалене на значній відстані від жител, криниць і берегів річок, сухі, за можливості піщані, уникати розташування таких місць на крутих пагорбах. 2. Могили для поховання тіл на полях боїв викопуються такої глибини, щоб тіла були покриті шаром землі не менше одного аршина. Після засипання могили, земля, за можливості, трамбується, над нею робиться насип не менше одного аршина. 3. На поверхні могильного насипу ставляться хрести, на яких подаються написи із зазначенням кількості похоронених, за можливості, вказуються частини і війська, у складі яких вони служили, якщо є змога – ставлять пам'ятники. Могили, у яких

похоронені тіла ворогів, позначаються стовпчиками із аналогічними написами. На хрестах офіцерських могил, за можливості, позначають імена і прізвища полеглих [1, арк. 228].

4. У кожній із братських могил кількість похованих не повинна перевищувати ста осіб. 5. З метою попередження розмивання дощовими водами могил, розташованих на земляних пагорбах, вони окопуються ровами для відведення води. 6. Під час виконання згадуваних робіт, за можливості, розпалюються багаття, на яких спалюють непридатні речі, сміття, які знаходять по полях колишніх боїв. Попіл від багать служить матеріалом для засипання тіл полеглих. 7. Тіла, похоронені в загальних братських могилах, за можливості, варто засипати вапном [1, арк. 228]. 8. «Оздоровлення» місць колишніх боїв зводилося до головного – до правильного поховання тіл полеглих, закопування трупів тварини, за потреби – проведення дезінфекції. 9. Лікар спостерігав за точним дотриманням вказаних правил щодо місця розташування могил, їх глибини, засипання і дезінфекції. 10. Ями для закопування трупів тварин заглиблювали не менше на три аршини; при виборі місця необхідно враховувати віддаленість від помешкань, криниць, нахилу ґрунту, дотримання правил дезінфекції, передбачених для поховання полеглих солдатів. 11. За правильністю закопування трупів тварин і проведення дезінфекції наглядав ветеринарний лікар. 12. За потреби найшвидшого відновлення полів колишніх боїв рекомендувалося населенню засівати їх травами або залками [1, арк. 228–228 зв.].

Канцелярія воєнного генерал-губернатора Галичини повідомляла губернатора Тернопільської губернії про пошанування полеглих воїнів, догляд за їхніми могилами, які знаходилися у різних місцевостях Галичини. Пропонувалося замовляти особливі чавунні хрести для братських, так і окремих могил. Згідно із наказом воєнного генерал-губернатора Галичини, губернатора зобов'язували визначати приблизну кількість таких хрестів [1, арк. 307–307 зв., 321–321 зв.].

Таким чином, формування культу загиблих російських військових у Галичині 1914 р. було складним процесом, що поєднував у собі релігійні, ідеологічні та політичні аспекти. Цей культ виконував декілька важливих функцій: слугував для вшанування пам'яті полеглих, підтримував патріотичні настрої, зміцнював імперську ідеологію та намагався впливати на місцеве населення. Аналіз цього явища дозволяє краще зрозуміти, як війна використовувалася для формування імперської ідентичності та розширення ідеологічного впливу росії на окупованих територій.

Список використаних джерел

1. Циркулярні розпорядження воєнного генерал-губернатора Галичини і Тернопільського губернатора за 1914 рік // Державний архів Тернопільської обл. Ф. 322. Оп. 1. Спр. 1. 326 арк.